

NGƯỜI NHẬT ĐÃ TỪNG CÓ Ý ĐỊNH KHAI THÁC PHỐT PHÁT Ở LÀO CAI

ĐINH XUÂN LÂM*

(Sưu tầm và giới thiệu)

Trong số hồ sơ lưu trữ của Nhà máy phốt phát Lào Cai, có một tư liệu quý, chưa từng được công bố về ý định khai thác phốt phát ở Lào Cai của người Nhật. Hồ sơ gồm có 1 bức thư của ông Hiroshi Tamura, 2 bức thư của ông Yawata Aso, 1 bản sơ lược kế hoạch khai thác mỏ phốt phát Lào Cai của ông Yawata Aso gửi tới Chủ tịch Hồ Chí Minh, Chủ tịch nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà sau khi cuộc kháng chiến của nhân dân ta chống thực dân Pháp xâm lược thành công (1954) xin phép khai thác mỏ than Lào Cai, có cả kế hoạch khai thác sơ lược kèm theo. Nhưng tình hình Việt Nam sau 1954 có nhiều việc lớn phải giải quyết đã làm cho các bức thư xin khai thác ở Lào Cai của người Nhật không được đáp ứng. Nguyên bản các bức thư viết bằng tiếng Nhật nay không còn, chỉ còn lại các bản dịch ra Quốc ngữ. Trong bản viết có một số gạch xoá, sửa chữa của người dịch. Bản dịch có một số từ đúng nghĩa, nhưng không thật sát, chúng tôi giữ để bảo đảm tính thời gian của văn bản. Sau đây xin giới thiệu với bạn đọc số tư liệu quý này:

1. Thư của ông Hiroshi Tamura.

Kính gửi Chủ tịch Hồ Chí Minh - Chủ tịch nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà

Chủ tịch kính mến,

Trước hết tôi muốn ca ngợi Chủ tịch và giá trị của nhân dân Việt Nam trong cuộc đấu tranh đẫm máu chống lại các lực lượng đồng minh, và tỏ bày lòng mến phục nồng nhiệt của tôi đối với những thắng lợi trong sự giải phóng miền Bắc Việt Nam khỏi chủ nghĩa đế quốc Pháp ích kỷ. Tôi cũng kính chúc Chủ tịch rồi đây sẽ đạt được kết quả trong việc xây dựng một nước Việt Nam hoàn toàn tự do, thoát khỏi tất cả mọi ách và tham vọng của ngoại bang trong một tương lai rất gần.

Bây giờ, tôi xin phép được tự giới thiệu. Xin cho tôi được nói về tiểu sử cá nhân của tôi như đã kèm theo đây. Tôi tin rằng Chủ tịch và một vài người bạn xưa của Chủ tịch còn nhớ đến tôi, bởi vì tôi đã giúp những phong trào chống Pháp, trong đó có tổ chức của Chủ tịch và tổ chức của Cường Để trong thời kỳ tôi còn là tùy viên quân sự trong toà Đại sứ Nhật tại Băng Cốc (1936-

* GS. Đại học Quốc gia Hà Nội.

1942). Cái phương châm từ trước và ngay hiện nay của tôi là "châu Á của người châu Á", "Giải phóng các tộc Á châu khỏi ách thực dân của Âu-Mỹ" (1). Với mục tiêu trước mắt đó, khi còn trẻ tôi đã giúp đỡ những phong trào giành độc lập như ở Phi Luật Tân, Thái Lan, Miến Điện, Ấn Độ, Mã Lai cũng như ở Đông Pháp (Đông Dương) và tôi lấy làm hãnh diện để nói rằng giờ đây chúng ta đang hái những quả, mặc dầu không phải là dễ dàng. Ngay sau cuộc Đại chiến lần thứ Hai, tôi bị kết án tám năm tù là tội nhân chiến tranh do toà án Đồng minh ở Đông Kinh xử. Bây giờ, tôi đã được tha khỏi nhà tù và ra hẳn mọi công việc trong Chính phủ và mọi hoạt động khác, nhưng tôi luôn quan tâm đến sự mở mang của tất cả các dân tộc châu Á, đặc biệt là ở Đông Nam Á châu.

Tôi là người bạn thân thiết của ông Yawata Aso. Tôi đã có đọc bức thư của ông ta gửi tới Chủ tịch, và tôi hoàn toàn đồng ý với ý kiến của ông ta.

Tôi nghe nói rằng hiện nay ông ta đang xin Chính phủ Nhật Bản xét về ông ta, cũng như đối với Chính phủ Cộng hoà Nhân dân Trung Hoa. Tôi nghĩ rằng tôi có thể cộng tác với ông ta, điều đó ông ta cũng đã có đề đạt với tôi. Tôi tin tưởng ở ông ta bởi vì tôi biết ông ta có một tư cách tốt, cũng như về mặt khả năng chuyên môn kỹ thuật, và hơn nữa tôi biết rất rõ rằng ông ta đã giúp đỡ rất nhiều trong phong trào độc lập ở Đông Pháp qua ông Hoàng Cường Để trong những ngày gian khổ của ông Hoàng bị đày ở Nhật (2).

Tôi thành thật mong Chủ tịch sẽ ban cho ông Aso một sự may mắn hiếm có trong việc khai thác và xuất cảng phốt phát ở Lào Cai để mang lại quyền lợi tương trợ lẫn nhau của hai nước Việt Nam và Nhật Bản. Tôi bảo đảm rằng ông Aso là

một người đáng tin nhất trong tất cả những người Nhật hiện đại và với ông ta Chủ tịch có thể tin cậy chắc chắn trên mọi phương diện. Trong trường hợp Chủ tịch đồng ý ban cái đặc ân cho ông ta, xin Chủ tịch cho chúng tôi giấy phép vào Việt Nam, và do đó ông Aso cùng tôi có thể mở một cuộc thương lượng trực tiếp với Chủ tịch ở Hà Nội.

Nhân cơ hội này, tôi kính gửi lên Chủ tịch lòng kính mến sâu sắc và chúc Chủ tịch một sức khoẻ bền vững, thắng lợi.

Tôi luôn luôn rất kính cẩn

Hiroshi Tamura

2. Thư thứ nhất của ông Yawata Aso

Kính gửi Chủ tịch Hồ Chí Minh, Chủ tịch nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà.

Chủ tịch kính mến,

Tôi, Yawata Aso, xin trình lên Chủ tịch lòng mến phục nồng nhiệt của tôi đối với nền độc lập hoàn toàn của Việt Nam sau bao nhiêu năm sống dưới ách của thực dân Pháp. Tôi cũng xin kính chúc Chủ tịch trong một tương lai gần đây sẽ hoàn thành được nền thống nhất của toàn thể nước Việt Nam bằng phương pháp hoà bình, và nhân đó sẽ bảo tồn được đời sống chung tộc của nhân dân Việt Nam, cũng như nâng cao uy tín quốc tế của đất nước, và xa hơn là cống hiến cho một thế giới hoà bình và hạnh phúc, qua sự củng cố miền Đông Nam châu Á.

Tôi là một người bạn thân thiết của cố Hoàng tử Cường Để, người đã hy sinh tất cả cuộc đời cho một mục đích độc lập của nước Việt Nam. Tôi hãnh diện được nói rằng trong 40 năm ông Hoàng trốn tránh ở Nhật Bản, tôi đã có sự giúp đỡ ông ta trong đời sống và đôi khi cả trong sự chi phí cho phong trào độc lập, và tôi đã làm việc đó với những cái gì có thể được trong quyền hạn

của tôi. Ông Hoàng cũng thường nói rằng Chủ tịch Hồ Chí Minh đã và đang chiến đấu cho nền độc lập của Việt Nam, và việc đó cũng phù hợp với mục tiêu chính của ông. Ông cũng nói thêm rằng ông hoàn toàn trung lập đối với hai ông Bảo Đại và Hồ Chí Minh bởi vì mục đích chính độc nhất của ông là hoàn thành nền độc lập cho xứ sở, và cũng như thái độ của tôi đối với tư tưởng cộng sản. Ông cũng có thể đi đến sự thỏa thuận bằng cuộc nói chuyện một cách hòa bình với ông Hồ Chí Minh. Tôi tin chắc rằng giờ đây trên thiên đường ông Cường Để rất sung sướng được thấy cái mục tiêu của ông ta đã đạt tới mỹ mãn do những người thân yêu trong xứ sở của ông ta.

Tiểu sử cá nhân của tôi thì như ở bản kèm theo đây. Tôi đã trải qua hơn 40 năm, từ các cấp ở trường Đại học Đông Kinh về mặt phân bón nông nghiệp. Vì lý do đó, tôi đã xiết chặt sự giao hữu với ông Hoàng Cường Để, luôn luôn bàn luận đến những vấn đề xây dựng kỹ nghệ ở Việt Nam. Tôi đã tin chắc ngay cả hiện nay rằng nền độc lập lãnh mạnh của Việt Nam có thể đạt tới nhất thiết phải do sự bảo tồn mức sống của nhân dân qua sự khai thác kỹ nghệ trong nước.

Bởi vậy, tôi mạnh dạn trên cái nhận thức đặc biệt của tôi dẫn khởi rằng một điều rất cần thiết trước tiên là khai thác mỏ phốt phát ở Lào Cai hiện nay nằm dưới sự kiểm soát của Chính phủ do Chủ tịch cầm đầu, và do đó sẽ nâng cao được phẩm chất và làm tăng số lượng của mùa màng.

Cũng như Chủ tịch đã biết rất rõ, có nhiều nguồn mỏ phốt phát rộng lớn ở châu Âu và châu Mỹ, trong khi đó lại không có một nước nào ở châu Á - trừ nước Việt Nam của Chủ tịch - đã có những nguồn phốt phát giàu có như vậy. Một mặt khác, không

có một nước nào ở châu Á lại dùng nhiều phân bón phốt phát như Nhật Bản. Nhật Bản nhập cảng 1.200.000 tấn phốt phát hàng năm từ Mỹ và châu Phi, và trong Đại chiến lần thứ Hai Nhật Bản đã tìm được mỏ Lào Cai bởi vì không thể nhập cảng được phốt phát ở Mỹ và châu Phi nữa. Ngay từ đầu, tôi đã giới thiệu mỏ phốt phát Lào Cai với thế giới qua quyển sách của tôi năm 1925, và lần thứ hai năm 1940, theo đó nó đã chấn động sự chú ý của thế giới về sự khai thác mỏ Lào Cai. Những quyển sách đó của tôi hôm nay đã dịch ra tiếng Anh và được người châu Mỹ đọc rộng rãi.

Phốt phát ở Lào Cai không phải chỉ riêng để chế tạo phân bón và làm diêm (?) trong nước của Chủ tịch, mà còn sử dụng trong việc xuất cảng cho những nước như Nhật Bản và các nước khác cũng cần dùng phốt phát ở châu Á, nơi đó người ta dùng phốt phát để chế tạo phân bón. Theo đó phốt phát sẽ làm như một trung gian trong việc thương mại với các nước khác ở phương Đông và đồng thời lập nên cái quan hệ hữu nghị với các nước đó.

Phân bón phốt phát rất cần thiết trong việc làm tăng sản lượng mùa màng và nâng cao phẩm chất của tất cả các sản phẩm nông nghiệp, và vì thế sự mua bán nó có thể coi là một kỹ nghệ hoà bình, bất phân tư tưởng hay chính trị bởi vì nó rất quan trọng cho đời sống của mọi dân tộc. Thêm nữa, một ý kiến rất tốt là thành lập những công xưởng phân bón to lớn trong nước của Chủ tịch và xuất cảng những cái sản xuất được cho các nước láng giềng dưới hình thức nguyên chất hay bán nguyên chất.

Trong việc chế tạo phân bón phốt phát ở các mỏ chính, nguyên tắc là phải cần đến axit sulfuric, nhưng với phương

pháp mới của tôi thì không cần đến mà tôi có thể chế tạo một thứ phân bón hảo hạng chỉ bằng điện lực mà thôi. Thủy điện nói chung được coi như đồ tốn, nhưng ở một nơi như nước của Chủ tịch có rất nhiều than như ở Hòn Gai, điện lực chạy bằng than có thể hoàn toàn đồ tốn và tiện lợi hơn, và nếu than vụn có thể dùng cách này hay cách khác thì nó có lợi vô cùng cho các xí nghiệp.

Vì thế, nếu như có một ý kiến muốn khai thác mỏ phốt phát hoặc sản xuất phân bón phốt phát trong nước của Chủ tịch, tôi rất mong muốn được cộng tác với Chủ tịch mà không phải có sự dè dặt nào để mang lại quyền lợi cho tất cả phương Đông. Hơn nữa, nếu có thể có được một ý muốn góp phần với Chủ tịch trong việc thành lập một công ty liên kết hùn vốn chung với Nhật Bản, tôi tin tưởng rằng mình có thể tham dự vào đó qua nguồn cung cấp và người tiêu thụ.

Tôi Yawata Aso mong rằng việc đó sẽ được sự chú ý của Chủ tịch và ước muốn sẽ nhận được sự trả lời thuận lợi.

Tôi luôn luôn rất kính cẩn.

Yawata Aso

3. Thư thứ hai của ông Yawata Aso

Kính gửi Chủ tịch Hồ Chí Minh, Chủ tịch nước Việt Nam Dân chủ Cộng hoà.

Chủ tịch kính mến,

Tôi, người ký tên dưới đây, phỏng đoán rằng hiện nay mỏ phốt phát Lào Cai ngừng hoạt động và nghĩ rằng mỏ càng bắt đầu hoạt động sớm chừng nào thì sẽ đem lại một cái lợi rất lớn cho hai nước Việt Nam và Nhật Bản. Vì thế, tôi hết sức yêu cầu có sự cộng tác của người cung cấp và người tiêu thụ - Việt Nam và Nhật Bản - trong

việc khai thác những mỏ phốt phát Lào Cai. Về phương diện này, tôi xin gửi bản kế hoạch khai thác mỏ phốt phát Lào Cai của tôi kèm theo đây.

Thật vậy, kính thưa Chủ tịch.

Nhật Bản nhập cảng hàng năm 1.200.000 tấn phốt phát, nguồn chính là từ Mỹ. Trong trường hợp mỏ phốt phát Lào Cai hoạt động theo kế hoạch của tôi và xuất cảng sang Nhật Bản, giá cả sẽ rẻ hơn nhiều do quãng đường đi ngắn và tiện chuyên chở nhẹ, cũng như sự tiết kiệm của những con tàu lớn. Về phần Việt Nam có thể được một số hàng hoá cần thiết trị giá chung 2.500.000 \$ (3) và hơn 3.000 công nhân có thể có công việc ở mỏ và khuân vác. Nếu cần thiết Nhật Bản cũng có thể xuất cảng lại những phân bón tinh luyện cho Việt Nam hay của Cộng hoà Trung Quốc. Hơn nữa, nếu Việt Nam tự chế tạo phân bón cho mình thì thực tế sẽ đem lại một mối lợi rất lớn. Bên cạnh mối lợi kinh tế đã ghi trên đây cho cả hai nước, sự kiến lập quan hệ hữu nghị và sự trao đổi văn hoá giữa hai nước sẽ có thể hoàn thành.

Do những nhận thức đó, tôi hết sức yêu cầu Chủ tịch chú ý xét đến những đề nghị của tôi về quyền lợi chung của hai nước. Ở đây, tôi xin nói thêm rằng về phía chúng tôi luôn luôn sẵn sàng bỏ vốn, chỉ còn đợi sự cho phép và che chở của Chủ tịch. Trong trường hợp Chủ tịch đồng ý với lời đề nghị của tôi, xin Chủ tịch cho tôi giấy phép vào Việt Nam để mở cuộc thương lượng ở Hà Nội. Nhân cơ hội này, tôi kính gửi lên Chủ tịch và nhân dân Việt Nam lòng kính mến sâu sắc.

Tôi luôn luôn rất kính cẩn.

Yawata Aso

4. Sơ lược kế hoạch khai thác mỏ phốt phát LaoKay của Yawata Aso

1. Sức sản xuất của mỏ phốt phát: 300.000 tấn trong một năm, (25.000 tấn trong một tháng, 1.250 tấn trong một ngày)	
2. Công nhân thường xuyên: 2.500 người một ngày	
3. Vốn:	
Vốn tất cả:	2.800.000\$ (có thể là dollar - Người dịch chú thích (3))
Vốn bất động:	2.586.000\$
Vốn luân chuyển:	214.000
4. Vốn bất động gồm các khoản:	2.586.000\$
a. Nhà cửa:	611.000\$
- Nhà làm việc:	4 (3.000 thước vuông Anh)
- Nhà chứa hàng:	6 (6.500 thước vuông Anh)
- Nhà trọ cho nhân viên:	(5.000 thước vuông Anh)
- Nhà trọ cho công nhân:	(83.000 thước vuông Anh)
- Nhà thuốc:	1 (3.500 thước vuông Anh)
- Nhà để sấy khô:	1 (3.500 thước vuông Anh)
- Nhà kho hàng ở bến tàu: v.v...	1 (54.000 thước vuông Anh)
b. Dụng cụ	
Dụng cụ đào đất:	41.700\$
c. Cách bố trí về phơi khô:	139.000\$
- Lò để làm hư thối:	2
- Công việc làm nền	
- Những máy phát lực	
d. Cơ sở chuyên chở:	361.000\$
- Dây cáp:	3 dây
- Đường sắt và toa đẩy	
- Camions	
e. Đường sắt:	89.000\$
- Đầu máy xe hỏa:	3
- Toa tàu:	80
- Nơi để xe v.v...	
f. Cơ sở bến tàu:	361.000\$
- Tu bổ bến tàu đậu	
- Cầu trục	
- Sà lúp và tàu nhỏ chuyển hàng (chaland) v.v...	

g. Sự bố trí về mặt khác:	55.600\$	
- Sự bố trí về điện		
- Tê-lê-phôn (điện thoại)		
- Cung cấp nước		
- Nhà máy điện v.v...		
h. Đồ đạc trong nhà và phương tiện khác:	166.500\$	
- Cho cơ quan làm việc		
- Cho nhà trọ		
- Cho nhà thương		
- Ô tô, xe đạp, xe tải nhỏ, v.v...		
i. Chi phí vé chuyên chở:	22.200\$	
- Gói và chất nguyên liệu chung 1000 tấn		
j. Chi phí khác:	139.000\$	
- Hợp đồng		
- Nghiên cứu và điều tra		
- Lập kế hoạch		
- Hành trình		
- Thành lập công ty		
- Giám sát sự thi hành công việc v.v...		
5. Chi phí về sản xuất		
Các khoản:	Cho mỗi tấn	300.000 tấn
- Công việc ở mỏ	2.00	600.000\$
- Chuyên chở đến đường sắt	0.40	120.000\$
- Chuyên chở trên đường sắt	1.70	510.000\$
- Chi phí về làm kho	0.70	210.000\$
- Chi phí về chuyên chở bằng tàu	0.70	210.000\$
- Chăm nom và sửa chữa	0.40	120.000\$
- Giao dịch buôn bán	0.80	240.000\$
- Hoàn vốn (trong 10 năm)	0.90	270.000\$
- Thừa	0.20	60.000\$
Tổng cộng	7.80	2.340.000\$
6. Thu và Chi - Thu		
Phốt phát PO (36%) 300.000 tấn, giá Hải Phòng là 10\$, thành		3.000.000\$
Chi		2.340.000\$
(Chi phí trực tiếp.		
Chất hàng đi		
Công việc buôn bán, hoàn vốn và intêrét (4)		
Còn lời (Balance)		660.000\$

Giải thích

a. Hàng phốt phát TOA sẽ là thủ xướng chính trong việc thành lập một sự hợp tác mới với sự chung vốn của Việt Nam và Nhật Bản, dưới danh hiệu tạm thời: "Công ty khai thác Việt Nam". Công ty khai thác Việt Nam sẽ khai thác mỏ và chuyên chở khoáng chất này dưới sự phê chuẩn của Chính phủ Việt Nam.

b. Trong trường hợp chung vốn giữa Việt Nam và Nhật Bản, tiền lời và lỗ sẽ chia đều cho hai bên theo tỷ lệ góp vốn.

c. Trong trường hợp ủy thác cho riêng Nhật Bản làm việc đó thì một cách hợp lý thuế khoán mỏ sẽ trả cho Chính phủ Việt Nam.

d. Kế hoạch chi tiết hơn sẽ quyết định sau khi hai bên thương lượng.

CHÚ THÍCH

(1). Đây là khẩu hiệu tuyên truyền trong Chiến tranh thế giới thứ Hai phục vụ chính sách bành trướng Đại Đông Á của quân phiệt Nhật.

(2). Hoàng thân Cường Để được các nhà nho yêu nước chống Pháp đầu thế kỷ XX - do Phan Bội Châu đứng đầu - cử làm Chủ tịch Hội Duy Tân (1904), rồi Việt Nam Quang phục hội (1912).

Bị thực dân Pháp đàn áp, ông đã ở lại Nhật Bản. Cường Để không phải bị đày, mà ở lại trên đất Nhật.

(3). Theo ký hiệu đây là chỉ đồng bạc Đông Dương (Đ), không phải là đô la có ký hiệu \$ (chỉ một nét cắt dọc).

(4). Lãi suất.

